

Demokratisk fornyelse via Internettet?

Kronik i JP Århus, marts 2003

Af Jakob Linnaa Jensen, cand.scient.pol.,
ph.d.-stipendiat, Institut for Statskundskab, Århus Universitet

I de seneste år er Internettets fremmarch i stadigt stigende omfang blevet sat i forbindelse med en mulig styrkelse af demokratiet. Denne artikels forfatter er i øjeblikket i gang med et forskningsprojekt, der forsøger at afdække den nye teknologiske demokratiske konsekvenser i praksis. I denne kronik opridses nogle af de demokratiske muligheder og udfordringer, Internettet skaber.

Internettet trænger sig ind på flere og flere områder af vores hverdag. Det er blevet hævdet, at nettet vil forandre vores måde at leve på, som det allerede er på vej til at revolutionere måden, hvorpå vi kommunikerer. Derudover fremføres det ofte, at Internettet rummer potentiale til en berigelse og styrkelse af demokratiet. Sådanne forhåbninger har dog undertiden fremstået som ret unuancerede, og ofte har de antaget karakter af slagord som "netværkssamfund" og "cyberdemokrati".

Der er ingen tvivl om, at spørgsmålet om Internettets demokratiske muligheder er både interessant og relevant. I snart mange år har traditionelle institutioner for politisk deltagelse såsom partier og vælgermøder oplevet en faldende tilslutning. Samtidig er der dog set en opkomst af nye fænomener som protestbevægelser og mere uformelle netværk baseret på enkeltsager, og undersøgelser peger på, at det generelle politiske og samfundsmæssige engagement i befolkningen er usvækket. I et samfund præget af stigende kompleksitet, og hvor det kan være nærliggende at forfalde til apati, er det derfor interessant at belyse, hvorvidt Internettet kan blive et middel til at kanalisere denne politiske interesse over i et øget samfundsmæssigt engagement. Tidens aktuelle udfordringer som genteknologi, miljøproblemer og international terrorisme skriger på demokratisk stillingtagen.

I det følgende skal jeg søge at opridses nogle af Internettets demokratiske fordele og ulemper. Jeg vil først berøre, hvorvidt nettet kan føre til en styrkelse af den generelle samfundsmæssige debat. Dernæst skal det diskuteres, på hvilke måder nettet kan anvendes til politisk deltagelse, og til sidst skal rejses spørgsmålet om, hvilke forudsætninger der skal være opfyldt, for at dette kan lykkes.

Internettet som en politisk offentlighed?

Det hævdes undertiden, at de politiske beslutninger i dag reelt træffes i en "magtens trekant" af store mediekoncerner, virksomheder og den professionelle politiske elite, hvorfra almindelige borgere er udelukkede. Den tyske sociolog Jürgen Habermas har således talt om "den politiske offentligheds forfald". Resultatet er politisk apati blandt befolkningen og en manglende vilje til for alvor at engagere sig i den samfundsmæssige debat.

Heroverfor kan det anføres, at Internettet har et særligt potentiale for at blive en ny og udvidet politisk offentlighed, hvor borgerne gennem saglige diskussioner får en reel indflydelse på og kontrol med den politiske beslutningsproces. Nettet rummer nye tekniske muligheder for at forbinde borgerne, selv om de rent fysisk ikke er sammen. Hermed bliver det muligt at skabe et

elektronisk forsamlingshus for hele nationen, både borgere og politikere. Den enkelte borger får således en let mulighed for at tale til hele nationen, og politikerne får endnu en afgørende strømpil for folkestemningen.

Der er dog også nogle problemer ved et sådant perspektiv. Antallet af deltagere i en national debat kan hurtigt blive så stort, at den bliver uoverskuelig eller fragmenteret. De mange signaler kan endvidere føre til en overbebyrdelse af politikerne, der enten vælger at lukke af eller udnytter nettet til personlig promovning frem for dialog med borgerne.

Perspektiverne synes bedre for at skabe offentligheder baseret på et mindre geografisk område. Forsøg i USA viser, at omfattende brug af nettet faktisk kan styrke demokratiet og fællesskabet i et nærmere afgrænset lokalområde, og i Danmark stod Nordjyllands Amt bag en ganske succesfuld debat forud for amtsrådsvalget i 2001.

Et andet vigtigt aspekt af den politiske offentlighed er, at det er her, generelle samfundsmæssige værdier diskuteres og fastsættes. Den amerikanske internetguru Howard Rheingold hævder, at nettets allerstørste fordel er, at mennesker med samme interesser og holdninger kan søge sammen i fællesskaber på tværs af fysiske og geografiske skel. Det kan dog hurtigt blive et demokratisk problem, at man i sådanne fællesskaber ikke er forpligtet til at tage stilling til holdninger eller verdensopfattelser, der er forskellige fra ens egne. Fanatikere kan bekræfte hinanden i de mest vanvittige forestillinger. Medvirkende til denne tendens er muligheden for at tilpasse den information, man henter på nettet, til personlige interesser og behov. Tror man på hekse, kan man få bekræftet, at de findes!

På lang sigt kan konsekvensen blive, at samfundet ikke længere kan baseres på fælles referencer og værdier. Dette får ikke bare konsekvenser for den politiske offentlighed. Et vist sæt af fælles værdier er nødvendige, hvis et samfund skal fungere. Kan der ikke opnås en bred, almen tilslutning til det kollektive projekt, risikerer samfundet at disintegre med uoverskuelige konsekvenser til følge.

Politisk deltagelse på Internettet

Internettet er, ganske som radio, TV og kabelnetværk ved deres fremkomst, blevet tænkt som medium for et utal af politiske deltagelsesformer: fra valg og afstemninger til kontrol med magthaverne og debat mellem borgerne.

For det første kan nettet anvendes i stedet for en traditionel stemmeboks i forbindelse med ordinære valg og afstemninger. Selv om dette rummer muligheder for at øge valgdeltagelsen, ikke mindst blandt ældre og handicappede, vil en sådan anvendelse blot være et teknisk supplement til eksisterende elektorale institutioner. I disse år overvejer flere europæiske lande at indføre muligheden for at stemme via nettet. Indtil videre er konkrete initiativer i stor skala dog strandet ved sikkerhedsspørgsmål, men der er næppe tvivl om, at vi vil se den elektroniske stemmeboks inden for en årrække, også i Danmark.

Det er også blevet foreslået, at nettet kan anvendes til nye former for valg og afstemninger. Internettet muliggør billigt og effektivt hyppige, endog daglige folkeafstemninger om alt mellem himmel og jord. Hermed vil man være et stort skridt på vej fra det repræsentative til det direkte demokrati. Sådanne forslag møder da også meget af den samme kritik, der traditionelt har været rejst mod det direkte demokrati. Bekymringen for, at befolkningen lader sig rive med af en

stemning går hånd i hånd med frygten for, at demokratisk refleksion bliver erstattet af refleks. Fortalerne for det repræsentative demokrati har ofte fremhævet politikernes rolle som dømmekraftens søjler.

Demokrati er dog ikke kun et spørgsmål om valg og afstemninger. I stort set alle demokratiske forfatninger er et system af "checks & balances" en grundlæggende mekanisme, hvorigennem borgerne kan holde øje med, om politikere og myndigheder tjener deres interesser. Internettet rummer nogle øgede muligheder for en sådan kontrol med politikere og embedsmænd. For det første fordi, stadig mere offentlig information bliver tilgængeligt for borgerne via nettet, og for det andet ved, at borgerne på nettet kan holde øje med, om de folkevalgte lever op til deres mandat. Fænomenet er allerede udbredt i USA, hvor forskellige internettjenester nøje overvåger politikernes stemmeafgivelser i kongressen. I mange andre lande, heriblandt Danmark, er man i gang med at digitalisere alt offentlig information, så myndighedernes arbejdsprocesser bliver gennemsigtige for borgerne via nettet.

En af Internettets uomtvistelige fordele er, at det er et kraftfuldt redskab for ytringsfriheden. Internettet gør det muligt hurtigt og effektivt at organisere aktioner og kampagner. I forbindelse med krigen i Bosnien var oppositionen i stand til at sende deres budskab til hele verden via nettet, da serberne lukkede deres radio- og TV-stationer. Desuden er nettet brugt til at organisere kampagner mod indgreb i ytringsfriheden og tortur af politiske fanger. Opkomsten af nyhedsgrupper og chatrum har endvidere ført til uendelige muligheder for borgerne til at diskutere hvad som helst. Især indenfor nyhedsgrupperne er debatten ofte kvalificeret. De fleste brugere respekterer tilsyneladende hinandens argumenter, og slår "netiketten" ikke til, træder selvbestaltede "moderators" til og genopretter diskussionens sobre tone. På den anden side er det velkendt, at ekstreme holdninger på nettet er mere udbredte end i andre medier. Hensynet til beskyttelse af mindretal og til injurielovgivningen kan nødvendigvis gøre censurforanstaltninger, der igen begrænser ytringsfriheden. Dette er et af demokratiets iboende dilemmaer, og dette løses ikke af Internettet.

Den manglende redigering på nettet rummer både muligheder og begrænsninger. Vi må nok acceptere, at en vis redigering er nødvendig for at demokratisk debat på nettet skal blive en realitet. Dette er egentligt hverken underligt eller problematisk. Demokratisk adfærd i det normale fysiske rum er også underlagt nogle begrænsninger. Man taler ikke i munden på hinanden under en diskussion, og man skal argumentere sagligt. Når vi ikke kan se hinanden i øjnene eller føle de normale sanktioner i det fysiske rum, må der udvikles nogle spilleregler for demokratisk debat, der er tilpasset nettets særlige fysiske karakteristika. I udviklingen af disse ligger der store udfordringer.

Hvad kræver det at deltage?

Med alle disse nye muligheder for politiske deltagelse er det et nærliggende spørgsmål, om de nu også kan realiseres, eller om de fleste borgere blot stille sig tilfreds med at have fået endnu en mulighed for forbrug af varer og underholdning?

I litteraturen om politisk deltagelse er det et gennemgående argument, at demokratiske institutioner og initiativer ikke er tilstrækkelige for at sikre et blomstrende demokrati. Borgernes uddannelse, informationsniveau samt økonomiske og sociale forudsætninger er afgørende for, hvorvidt de har reelle muligheder for demokratisk deltagelse eller overhovedet orker at engagere sig.

Forskningsministeriet formulerede det i 1997 således: *"Informationsteknologien giver nye muligheder for at søge, samle og sprede information og er derved med til at nedbryde eksisterende magtstrukturer og hierarkier"*. Denne udvikling er ofte blevet betegnet "Informationsmotorvejen". Enhver kan med et klik skaffe sig adgang til alverdens oplysninger, der tidligere var forbeholdt mennesker med magt og indflydelse eller som på anden vis var utilgængelige. Heroverfor står dog mindst et par problemer: For det første risikoen for "informations-overload", hvor borgerne drukner i information, og det er umuligt at finde frem til relevante oplysninger. For det andet, at informationer på nettet er af en stærkt svingende kvalitet. Tilforladelige hjemmesider kan dække over de sorteste løgne, og der er endnu ingen sikre mekanismer til at validere udsagn på nettet. Der er ingen tvivl om, at navigering på nettet kræver nogle nye kompetencer såsom informationshåndtering og en gammel velkendt egenskab som sund dømmekraft.

Under alle omstændigheder hævdes Internettet også at eliminere betydningen af økonomiske og sociale forskelle. På nettet har det principielt ingen betydning, om man er Bill Gates, Maren i kæret eller en tøjhund! Derved bliver alle principielt stillet lige i den demokratiske debat. Netop anonymiteten er dog også et af nettets store problemer. Den er i grundlæggende modstrid med ytringsfrihedens idé, hvor det er centralt, at man skal kunne stilles til ansvar for sine holdninger. Under alle omstændigheder er identifikationsmekanismer under opbygning på nettet i disse år. Spørgsmålet er derfor, om de identiteter og sociale strukturer, der findes i den fysiske verden, ikke snart vil finde vej til nettet, efterhånden som dette træder ud af sin anarkistiske ungdom?

Oplysning og uddannelsesniveau er i det hele taget nok den faktor, der forekommer mest afgørende for, hvorvidt og hvordan borgerne er i stand til at bruge nettet. Det er allerede i dag af stor vigtighed at kunne engelsk, at kunne skrive fornuftigt, og at have en evne til at sortere og bearbejde information for at kunne bruge nettet optimalt.

Internettet, demokratiet og fremtiden

Udviklingen tyder på, at næsten alle borgere i vestlige demokratier i løbet af få år vil have internetadgang. Dette medfører dog ikke i sig selv en tilsvarende fornyelse af demokratiet. Reelt er der i hvert fald fire forhold, der vil have afgørende indflydelse på, hvorvidt Internettet opfylder dets demokratiske potentiale.

For det første er borgernes udbredte adgang til og tilegnelse af de nye teknologier en afgørende forudsætning for, at Internettet i sig selv kan få demokratiserende konsekvenser.

For det andet er det afgørende, hvorvidt borgerne rent faktisk anvender Internettet til demokratiske formål og ikke blot bruger det som et nyt medium for handel og underholdning. I praksis kræver en demokratisk anvendelse også en styrkelse af den generelle politiske kultur i samfundet, som Internettet ikke i sig selv kan skabe. Nettet kan bidrage positivt til denne og måske fange den demokratiske interesse hos grupper, der ellers ikke interesser sig synderligt for politik, eksempelvis de unge. Skal der gøres en reel demokratisk forskel, må udviklingen af politisk kultur i samfundet dog også styrkes gennem andre tiltag, f.eks. gennem styrkelse af den demokratiske uddannelse i skolen.

Et tredje spørgsmål af betydning er, om Internettet forsyner hele befolkningen med reelle demokratiske muligheder og derved skaber øget politisk lighed. Foreløbige studier peger på, at det

primært er de veluddannede, velhavende og i forvejen ressourcestærke grupper, der anvender Internettet flittigst, og der er derfor en oplagt risiko for, at nettet blot bidrager til en igangværende polarisering i samfundet, hvor uddannelsesniveau synes at være en afgørende dimension for placering i samfundshierarkiet.

Endelig er det et åbent spørgsmål, hvorvidt Internettet kommer til at medføre en hidtil uset grad af forbundenhed, eller i stedet bidrager til en fragmentering af samfundet, der risikerer at udhule grundlæggende, fælles demokratiske værdier, der er en forudsætning for samfundets eksistens som kollektivt projekt.

Som det fremgår, er de demokratiske perspektiver ved Internettet ikke kun lovende. Der er mange væsentlige problemer at tage fat på i de kommende år, såfremt nettet skal blive det demokratiske medium, TV og radio aldrig til fulde blev.

Til sidst synes det vigtigt at fastslå, at den demokratiske udvikling ikke kun afhænger af Internettet. Dette er et nyt medium for politisk deltagelse og vil som sådan indgå i et kompliceret samspil med andre medier og det øvrige samfund. Der vil dog fortsat være et fysisk samfund at orientere sig ud fra, og andre medier vil fortsat være tilgængelige. Nettet er ikke på vej til fuldstændigt at erstatte verden, som vi kender den. Men anvendt rigtigt kan det blive et redskab til demokrati, oplysning og indbyrdes forståelse. Anvendt forkert kan det føre samfundet i mindre ønskelige retninger. Som sådan er nettet ikke forskelligt fra andre teknologier.